

Dialoga jēdziens un tā attiecināšana uz tiesas procesu

The Concept of Dialogue and Its Attribution to Judicial Process

Mg. iur. summa cum laude **Gatis Bārdiņš**

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures katedras doktorants

E-pasts: g.bardins@inbox.lv

Raksts veltīts dialoga jēdziena izpētei. Šāda izpēte nepieciešama, lai noskaidrotu, vai dialogs noris arī tiesas procesā. Rakstā secināts, ka dialoga jēdziens aptver trīs sarunu veidus un ka viens no tiem attiecināms arī uz tiesas procesu. Rakstā paustie secinājumi dod pamatu tālākiem pētījumiem, kuros tiesas process aplūkots no dialoga skatpunkta.

Atslēgvārdi: dialogs, dialektika, retorika, diskurss, tiesas process.

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	19
<i>1. Uz saprašanas vērsta saruna</i>	19
<i>2. Uz rezultātu vērsta saruna</i>	21
<i>3. Uz saprašanas un rezultātu vērstu sarunu apvienojums</i>	22
<i>Kopsavilkums</i>	23
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	24
<i>Atsauces</i>	25
<i>Summary</i>	26

Ievads

Latviešu literārās valodas vārdnīcā vārds „dialogs” definēts kā saruna starp divām personām.¹ Tomēr sarunas mēdz būt krasi atšķirīgas, jo tām var būt gan dažādi mērķi, gan izpausmes. Ņemot vērā minētās atšķirības, autoraprāt, iespējams nošķirt trīs sarunu veidus – uz saprašanas vērstu sarunu, uz rezultātu vērstu sarunu un šo abu sarunu apvienojumu. Raksta mērķis ir izzināt, vai dialoga jēdziens aptver visus minētos sarunu veidus, kā arī noskaidrot, kurš no tiem attiecināms uz tiesas procesu. Lai rastu atbildes uz šiem jautājumiem, rakstā sniegts ieskats visu trīs veidu sarunu būtībā, pamatojoties uz filozofu un citu zinātnieku atziņām.

1. Uz saprašanas vērsta saruna

Ikvienai lietai ir vismaz divas puses,² tāpēc patiesību par lietu var uzzināt, ja to aplūko no visām pusēm. Vienpusējs skatījums vēl nav patiesība, bet tikai viens no

viedokļiem. Tādēļ, lai nonāktu pie patiesības, ir jāpanāk saprašanās, atšķirīgos viedokļus apvienojot vai pārveidojot kopīgā izpratnē. Šim nolūkam noder uz saprašanas vērsta saruna jeb dialogs. Patiesība nedzimst viena cilvēka galvā, bet gan tādu cilvēku vidū, kuri to kopīgi meklē dialogā.³

Dialogu kā uz saprašanas vērstu sarunu raksturojis Deivids Boms (*David Bohm*, 1917–1992). Vārdam „dialogs” viņš piešķir citādāku nozīmi nekā parasti. Vārds „dialogs” cēlies no grieķu valodas vārda *dialogos*. *Logos* nozīmē ‘vārds’, bet *dia* nozīmē ‘caur’, nevis ‘divi’. Tādējādi dialogs ir vārdu jeb domu plūsma, kura plūst caur mums un starp mums. No šādas domu plūsmas var rasties jauna izpratne – kaut kas nebijis un radošs.⁴ Taču, lai radītu ko jaunu, cilvēkiem jābūt atvērtiem. Viņiem jāvēlas noskaidrot patiesību un vajadzības gadījumā jāspēj atmett savs viedoklis.⁵ Panākt šādu atvērtību ir ļoti grūti.⁶ Cilvēki identificējas ar savu viedokli un viedokļa apšaubīšanu uztver kā apdraudējumu. Šā iemesla dēļ viedokļi tiek aizstāvēti.⁷ Tomēr dialoga mērķis nav apmainīties viedokļiem vai uzvarēt viedokļu cīņā. Mērķis ir atlikt viedokļus malā un palūkoties uz tiem, ļaujot atklāties patiesībai.⁸

Atvērtība patiesībai ir cieši saistīta ar jautāšanu, kuras nozīmi aprakstījis Hanss Georgs Gadamers (*Hans-Georg Gadamer*, 1900–2002). Ikvienas lietas izpēte jāiesāk ar jautājumu. Tas, kurš iedomājas visu zinām labāk, vispār nevar pajautāt. Lai varētu pajautāt, ir jāgrib zināt, proti, zināt, ka nezina. Tādējādi jautāt nozīmē nostādīt atvērtībā.⁹ Viedoklis apgrūtina atzišanas nezināšanā. Viedoklis ir tas, kurš apspiež jautāšanu.¹⁰ Tādēļ uz saprašanas vērsta sarunas dalībnieks apzinās, ka viņa viedoklis ir tikai daļa no patiesības.¹¹ Otra dalībnieka pasaules skatījumu viņš atzīst par tikpat jēgpilnu un izpratnes vērtu kā paša skatījumu.¹² Viņš saprot, ka arī otram var būt taisnība.¹³ Tāpēc viņš neaizstāv savu viedokli, ja ir pierādījumi, ka tas nav pareizs.¹⁴ Ja dalībnieki sacenstos par pareizo viedokli, dalībnieks ar nepareizo viedokli būtu zaudētājs. Taču uz saprašanas vērsta sarunas dalībnieki nesacenšas. Viņi sadarbojas, lai sasniegtu kopīgu mērķi – patiesību. Sadarbojoties dalībnieki meklē patiesību ar kopīgām pūlēm, uzklausa viens otru, dalās ar informāciju, cenšas palūkoties uz problēmu no otra dalībnieka skatpunkta, kā arī pieņem un apsver atšķirīgos viedokļus.¹⁵ Trūkumu saskatīšana kādā no viedokļiem ir kopīgs ieguvums. Līdz ar to uz saprašanas vērsta sarunā nav ieguvēju un zaudētāju, jo ieguvēji ir visi.¹⁶

Uz saprašanas vērstu sarunu dēvē arī par dialektiku. Klasiskajā izpratnē dialektika ir pretnostatītu viedokļu svēršana dialogā, lai panāktu saprašanas.¹⁷ Aristotelis (*Aristotēlēs*, 384.–322. g. p. m. ē.) dialektiku uzskatīja par jaunizgudrojumu mākslu.¹⁸ Dialektikas mērķis ir pārbaudīt tādu cilvēku viedokļus, kuri teicas kaut ko zinām. Pārbaudītie viedokļi savukārt ir kā mozaikas gabaliņi, kuri izmantojami patiesības meklēšanā.¹⁹ Dialektika izpaužas kā jautāšana un atbildēšana jeb visu zināšanu iziešana cauri jautājumam.²⁰ Dialektika nav māksla gūt uzvaru argumentēšanas cīņā, bet gan māksla jautāt, domāt un vadīt sarunu.²¹ Par šīs mākslas īstenu pratēju tiek uzskatīts Sokrats (*Sōkrātēs*, 469.–399. g. p. m. ē.). Viņš neteica cilvēkiem, ka viņu viedokļi ir pareizi vai nepareizi. Sokrats necentās cilvēkus pierunāt, lai tie piekristu viņa viedoklim. Sokrats aicināja cilvēkus pārbaudīt sevi, paužot viedokļus un pretnostatot tos citiem viedokļiem. Sokrats prata ne tikai likt cilvēkiem runāt, bet arī novest viņus pretrunās, aicināt cilvēkus palūkoties uz viedokļiem no otra cilvēka skatpunkta, kā arī likt cilvēkiem izlemt, vai viņi joprojām vēlas palikt pie kāda no šiem viedokļiem.²²

Uz saprašanas vērsta saruna ir radusi atspoguļojumu arī diskursa teorijā. Tā ir argumentācijas teorija, kura ietilpst plašākajā rīcības un sabiedrības teorijā. Minēto teoriju pamatus licis Jirgens Hābermāss (*Jürgen Habermas*, 1929), un to galvenais

jēdziens ir komunikatīva rīcība.²³ Komunikatīva rīcība ir vismaz divu personu mijiedarbība, lai panāktu saprašanos par kādu situāciju un tādējādi varētu vienprātībā saskaņot savu rīcību.²⁴ Centieni panākt saprašanos notiek diskursā,²⁵ kuram jātuvinās ideālajai sarunas situācijai.²⁶ Šāda situācija ir brīva no varas un spaidu radītiem komunikācijas šķēršļiem, tāpēc personu rīcību noteic vienīgi vēlme saprasties un kopīgi rast patiesību.²⁷

Apkopojot minēto, uz saprašanos vērsta sarunā noris kopīgi patiesības meklējumi. Tālāk tiks aplūkota uz rezultātu vērsta saruna, kurā sarunas dalībnieki netiecas pēc kopīgas patiesības, bet gan aizstāv katrs savu patiesību.

2. Uz rezultātu vērsta saruna

Tiecoties pēc saprašanās, sarunas dalībniekiem ir kopīgs mērķis – patiesība. Turpretim, ja sarunas dalībnieki par patiesību uzskata katrs savu viedokli, viņiem ir arī katram savs mērķis – kāds konkrēts rezultāts, kuru viņi vēlas panākt sarunas gaitā. Kā piemēru var minēt sarunas dalībnieka centienus iegūt otra dalībnieka piekrišanu savam viedoklim vai tiekšanos panākt no otra kādu sev vēlamu rīcību neatkarīgi no piekrišanas.

Deivids Boms uz rezultātu vērstu sarunu salīdzina ar pingponga spēli, kurā cilvēki mēta idejas šurpu turpu, lai uzvarētu vai iegūtu sev vairāk punktu. Šādai sarunai ir sava vērtība, taču tā ir ierobežota, jo nespēj aizvest tālāk par atšķirīgajiem viedokļiem. Tā ir sacensība, kurā viens ir ieguvējs, bet otrs paliek zaudētājs.²⁸ Viens no cēloņiem šādai sacensībai ir priekšstats par beznosacījuma vajadzību sadursmi. Vajadzība ir viens no vislielākajiem spēkiem – ja cilvēki jūt, ka kaut kas ir vajadzīgs, viņi pārkāps pat pašsaglabāšanās instinktu.²⁹ Tomēr iespējams, ka vajadzības beznosacījuma raksturs ir tikai šķietams. Nonākot pie šādas atziņas, paveras jauns apvārtnis ceļā uz saprašanos.³⁰ Cits cēlonis uz rezultātu vērstai sarunai ir rietumnieciskais domāšanas veids, saskaņā ar kuru no diviem pretnostatītiem viedokļiem vismaz viens ir nepareizs. Mēs parasti cenšamies saskatīt tikai vienu pusi. Ja tomēr redzam divas pretnostatītas puses, viena no tām ir jāizslēdz. Tādējādi mums nevar kaut kas būt patiess, ja vienlaikus ir patiess arī pretējais. Tam pretstats ir austrumnieciskais domāšanas veids. Saskaņā ar to pilnīga patiesība ir redzama tikai tad, ja acu priekšā vienlaikus ir abi pretnostatītie lietas aspekti. Ja zināma tika pretnostatījuma viena puse, jācenšas sameklēt arī otra.³¹

Uz rezultātu vērsta saruna ir saistīta ar retoriku kā mākslu labi runāt un pierunāt (*ars bene dicendi et persuandi* – latīņu val.).³² Vārds „pierunāt” (*persuade* – angļu val., *überreden* – vācu val.) ir jānošķir no vārda „pārliecināt” (*convince* – angļu val., *überzeugen* – vācu val.). Pārliecināt nozīmē ietekmēt kādu ar loģisku pamatojumu tā, lai tas piekrist iteiktajam viedoklim.³³ Savukārt pierunāt nozīmē runājot panākt, lai kaut kas notiek.³⁴ Tādējādi pierunāšana ir plašāks jēdziens, jo aptver ne tikai pārliecināšanu, bet arī tādus ietekmēšanas veidus kā emocionāla iespaidošana un piespiešana.³⁵

Aristotelis retoriku definēja kā spēju ikvienā lietā saskatīt pierunāšanas iespējas.³⁶ Cilvēkus iespējams pierunāt, strādājot ar viņu emocijām, dodot viņiem pareizo iespaidu par runātāja raksturu vai pierādot viedokļa patiesumu.³⁷ Pirmkārt, pierunāšana ir atkarīga no auditorijas emocionālā stāvokļa. Cilvēki spriež atšķirīgi, skumstot vai priecājoties vai arī būdami labvēlīgi vai naidīgi noskaņoti. Runātājam ir jāprot izraisīt vajadzīgās emocijas, jo tās spēj ietekmēt spriedumu.³⁸ Otrkārt, runas iznākumu ietekmē arī runātāja īpašības. Ja runātājs šķiet uzticams, auditorija uzskatīs, ka viņa viedoklis ir patiess vai pieņemams.³⁹ Treškārt, pierunāšanā var izmantot

pierādījumus, tādējādi auditoriju pārliecinot. Aristotelis pierādījumus uzskatīja par vissvarīgāko pierunāšanas līdzekli. Ja cilvēki ir pārliecināti par viedokļa pareizību, runātājam nemaz nav nepieciešams vērsties pie emocijām.⁴⁰

Diskursa teorijā uz rezultātu vērstu sarunu dēvē par stratēģisku rīcību.⁴¹ Stratēģiska rīcība ir tādu personu mijiedarbība, kuras izteikti vērstas uz savu pašlabumu.⁴² Šādu rīcību personas izvēlas, ja tās grib panākt vienīgi savu vajadzību apmierināšanu.⁴³ Tādējādi stratēģiska rīcība ir pretstats komunikatīvai rīcībai, kurā personas atkāpjas no savu vajadzību apmierināšanas, lai spētu saprasties.⁴⁴ Līdzīgi arī retoriku var uzskatīt par dialektikas pretstatu, tāpat kā uz rezultātu vērstā saruna ir pretstats uz saprašanos vērstai sarunai. Taču nākamajā nodaļā kļūs skaidrs, ka šie pretstati ir galējības jeb ideāltipi un ka dzīvē biežāk ir sastopams to apvienojums. Kā piemērs tiks aplūkots tiesas process.

3. Uz saprašanos un rezultātu vērstu sarunu apvienojums

Ikdienā uz saprašanos un rezultātu vērstas sarunas ir grūti nošķiramas. Piemēram, pircējs vēlas iegādāties preci par viszemāko cenu, bet pārdevējs to grib pārdot par visaugstāko cenu. Tādējādi viņi tiecas pēc sava atšķirīga rezultāta. Taču, lai notiktu darījums, viņiem tomēr ir jāvienojas par abiem pieņemamu cenu, proti, jācenšas saprasties. Līdz ar to pircēja un pārdevēja sarunā var saskatīt gan uz rezultātu, gan uz saprašanos vērstu sarunu iezīmes. Abu sarunu apvienojums novērojams arī tiesas procesā. No vienas puses, procesa dalībniekiem ir pretējas pozīcijas, tādēļ viņi sacenšas, cerot uz pretējiem lietas iznākumiem – prasījuma apmierināšanu vai noraidīšanu. No otras puses, procesa dalībniekiem savas pozīcijas ir jāpamato, un rezultātā, uzklusot un apsverot argumentus, var tikt panākta arī saprašanās. Turklāt tiesnesis atšķirībā no procesa dalībniekiem nav ieinteresēts kādā noteiktā lietas iznākumā, bet gan patiesībā. Tādēļ tiesneša skatījumā tiesas process daudz vairāk līdzinās uz saprašanos vērstai sarunai. Šo skatījumu tiesnesis var piedāvāt arī procesa dalībniekiem, cenšoties viņus samierināt.

Saikne pastāv arī starp dialektiku un retoriku. Aristotelis šīs mākslas dēvēja par līdzgaitniecēm.⁴⁵ Retorikā var tikt izmantots tāds pierunāšanas veids kā pārliecināšana ar pierādījumiem, kura raksturīga dialektikai.⁴⁶ Savukārt dialektikā var nepietikt vienīgi ar pierādījumiem, tāpēc var būt nepieciešama retorikas palīdzība.⁴⁷ Piemēram, procesa dalībnieki tiesā var izmantot dažādas pierunāšanas iespējas, kuras piedāvā retorika. Taču pārliecināšana ar pierādījumiem, visticamāk, būs tā, kas novedīs pie vēlamā lietas iznākuma. Savukārt tiesnesim, cenšoties procesa dalībniekus samierināt, var nepietikt tikai ar pierādījumiem. Viņam jāizprot arī procesa dalībnieku emocijas un jājūzina, kā ar tām apieties.

Uz saprašanos un rezultātu vērstu sarunu mijiedarbība tiesas procesā ir viens no diskursa teorijas problēmjautājumiem. Jirgens Hābermāss norāda, ka tiesas process ir veidots kā sacensība starp procesa dalībniekiem, kuri aizstāv savas intereses. Tādējādi netiek pilnībā ievēroti diskursa noteikumi, kuri raksturīgi patiesības meklēšanai sadarbojoties.⁴⁸ Tajā pašā laikā ikviens procesa dalībnieks, lai kādi arī būtu viņa motīvi, dod ieguldījumu diskursā, kurš atbilstoši tiesneša skatījumam sekmē taisnīga nolēmuma taisīšanu.⁴⁹ Līdzīgi uzskata arī Roberts Aleksī (*Robert Alexy*, 1945). Tiesas procesam ir raksturīgi dažādi ierobežojumi – piedalīšanās tajā ne vienmēr ir brīvprātīga, process ir ierobežots laikā un to regulē procesa noteikumi.⁵⁰ Turklāt procesa dalībnieki bieži vien tiecas nevis pēc pareiza vai taisnīga, bet gan viņiem labvēlīga nolēmuma. Tāpēc var šķist, ka tiesas process nav diskurs.⁵¹ Taču jāņem vērā, ka procesa dalībnieku izteikumi ir vērsti uz pareizību, pat ja subjektīvi

viņi seko savām interesēm.⁵² Viņi parasti nevēlas pārliecināt cits citu, bet cenšas runāt tā, lai viņiem piekristu ikviens saprātīgais.⁵³ Tādēļ tiesas procesu nevar īsti pieskaitīt nedz diskursam, nedz stratēģiskai rīcībai.⁵⁴ Šādam viedoklim nepiekrīt Armīns Englanders (*Armin Engländer*, 1969), kurš tiesas procesu uzskata par stratēģisku mijiedarbību, nevis diskursu.⁵⁵ Viņaprāt, tiesas procesu varētu uzskatīt par diskursu tikai tad, ja tajā būtu spēkā diskursa noteikumi un ja procesa dalībnieki tiektos pēc saprašanās.⁵⁶

No aplūkotajiem diskursa teorijas pārstāvju viedokļiem izriet, ka viņu starpā nav vienprātības, vai tiesas process ir diskursus. Minēto zinātnieku viedokļi ir atšķirīgi, jo atšķiras viņu priekšstats, cik lielā mērā diskursus pielīdzināms komunikatīvai rīcībai. Jirgens Hābermāss un Roberts Aleksī pieļauj, ka diskursus ir arī tāds process, kurā neīstenojas visi komunikatīvas rīcības priekšnoteikumi. Turpretim Armīns Englanders diskursu pilnībā pielīdzina komunikatīvai rīcībai. Autoraprāt, aplūkotajai polemikai ir teorētiska, nevis praktiska nozīme. Komunikatīva rīcība un stratēģiska rīcība ir ideāltipi, kuri dzīvē reti sastopami. Biežāk novērojams šo rīcību apvienojums, kā tas redzams arī tiesas procesā. Apstākļi, ka atbilstoši diskursa teorijas pamatnostādņēm diskursus nav visai piemērots apzīmējums tiesas procesam, liecina tikai par to, ka tiesas procesam nepieciešams rast citu piemērotāku apzīmējumu. Šādu apzīmējumu piedāvā no diskursa teorijas atstatus stāvošais Ričards Deiviss Rīke (*Richard Davis Rieke*). Viņaprāt, saruna tiesas procesā nav nedz pilnībā dialektiska, nedz pilnībā retoriska, bet gan dialogiska.⁵⁷ Tādējādi dialogs aptver kā dialektiskos, tā arī retoriskos aspektus, kuri ir tik ļoti savijušies, ka nav nošķirami.⁵⁸

Atbilstoši Ričarda Deivisa Rīkes nostājai dialoga jēdziens aptver visus trīs sarunu veidus – uz saprašanas vērstu sarunu, uz rezultātu vērstu sarunu un šo abu sarunu apvienojumu. Autors piekrīt minētajai nostājai. Tā atbilst ierastajam priekšstatam, ka dialogs ir saruna – neatkarīgi no tā, kāds ir sarunas mērķis un izpausmes. Šī nostāja gan saduras ar Deivida Boma uzskatu, ka dialogs ir vienīgi uz saprašanas vērsta saruna. Lai atrisinātu minētās nesaskaņas, autors piedāvā lietot tādus apzīmējumus kā „dialogs šaurākajā nozīmē”, lai apzīmētu uz saprašanas vērstu sarunu, un „dialogs plašākajā nozīmē”, lai apzīmētu jebkādu sarunu. Turklāt Ričarda Deivisa Rīkes skatījums sniedz atbildi arī uz jautājumu, kurš no sarunu veidiem ir attiecināms uz tiesas procesu. Atbilde ir šāda – tiesas process atbilst trešajam sarunu veidam, proti, uz saprašanas un rezultātu vērstu sarunu apvienojumam. Arī šo viedokli autors uzskata par pamatotu. Būtu grūti sameklēt tādu tiesas procesu, kurš atbilstu tikai un vienīgi kādam no sarunu ideāltipiem – uz saprašanas vērstai vai uz rezultātu vērstai sarunai.

Kopsavilkums

1. Dialogs ir saruna. Savukārt saruna pieder kādam no trim sarunu veidiem – uz saprašanas vērstai sarunai, uz rezultātu vērstai sarunai vai šo abu sarunu apvienojumam. Atbilstoši ierastajai izpratnei dialoga jēdziens aptver visus minētos sarunu veidus, lai gan dažkārt dialogam tiek pieskaitīta vienīgi uz saprašanas vērsta saruna. Šādos gadījumos var lietot tādus apzīmējumus kā „dialogs šaurākajā nozīmē”, lai apzīmētu uz saprašanas vērstu sarunu, un „dialogs plašākajā nozīmē”, lai apzīmētu jebkādu sarunu.
2. Uz saprašanas vērsta sarunas dalībnieki meklē patiesību. Viņi sadarbojas, jo patiesība ir viņu kopīgais mērķis. Viņi ir atvērti patiesībai, tāpēc viņi neaizstāv savu viedokli, ja tas ir nepareizs. Šāda saruna atbilst Aristoteļa izpratnei par dialektiku un diskursa teorijas pārstāvju priekšstatam par komunikatīvu rīcību.

3. Uz rezultātu vērstas sarunas dalībnieki aizstāv katrs savu patiesību. Viņi sacenšas viedokļu cīņā, lai īstenotu savus atšķirīgos mērķus. Viņi tiecas gūt uzvaru pār otru, tāpēc viens parasti ir ieguvējs, bet otrs paliek zaudētājs. Šāda saruna atbilst Aristoteļa izpratnei par retoriku un diskursa teorijas pārstāvju priekšstatam par stratēģisku rīcību.
4. Uz saprašanos un rezultātu vērstas sarunas ir ideāltipi. Taču biežāk par šiem ideāltipiem ir sastopams abu sarunu apvienojums. Pie šāda apvienojuma pieder arī tiesas procesā notiekošās sarunas, kuras nav nedz pilnībā dialektiskas, nedz pilnībā retoriskas. Tā kā uz saprašanos un rezultātu vērstu sarunu apvienojums pieder dialogam, ir secināms, ka tiesas procesā noris dialogs. Turklāt tiesas procesa raksturošanai dialogs ir piemērotāks apzīmējums nekā diskurss, jo diskursa teorijas pārstāvjiem nav vienprātības par tiesas procesa saikni ar diskursu.

Izmantoto avotu saraksts

1. *Alexy, R.* Theorie der juristischen Argumentation. Die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1983.
2. *Aristoteles.* Topik. Übersetzt von E.Rolfes. Unveränd. Nachdr. der 2. Aufl. Hamburg: Meiner, 1968.
3. *Aristotle.* Rhetoric. Poetics. Translated by W. R. Roberts, I. Bywater. New York: Modern Library, 1984.
4. *Bohm, D.* On Dialogue. London, New York: Routledge, 2004.
5. *Christensen, R., Kudlich, H.* Theorie richterlichen Begründens. Berlin: Duncker & Humblot, 2001.
6. *Deutsch, M.* Cooperation and Competition. In: *Deutsch, M., Coleman, P. T.* (Eds.) The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.
7. *Engländer, A.* Diskurs als Rechtsquelle? Zur Kritik der Diskurstheorie des Rechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.
8. *Gadamer, H.-G.* Patiesība un metode. Filosofiskas hermeneitikas pamatiezīmes. Tulk. I. Šuvajevs. Rīga: Jumava, 1999.
9. *Gröschner, R.* Dialogik und Jurisprudenz. Die Philosophie des Dialogs als Philosophie der Rechtsspraxis. Tübingen: Mohr, 1982.
10. *Habermas, J.* Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. 4. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994.
11. *Habermas, J.* Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1. Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981.
12. *Haft, F.* Juristische Rhetorik. 6., unveränd. Aufl. Freiburg: Alber, 1999.
13. *Hartkemeyer, J. F., Hartkemeyer, M.* Die Kunst des Dialogs – Kreative Kommunikation entdecken. Erfahrungen, Anwendungen, Übungen. Stuttgart: Klett-Cotta, 2005.
14. *Horn, N.* Rationalität und Autorität in der juristischen Argumentation. Rechtstheorie, 1975, Jg. 6, H.1/2, S. 145–160.
15. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 2. sēj. Rīga: Zinātne, 1973.
16. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 6₁. sēj. Rīga: Zinātne, 1986.
17. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 6₂. sēj. Rīga: Zinātne, 1987.
18. *Omārova, S.* Cilvēks runā ar cilvēku. Rīga: Kamene, 2002.
19. *Rapp, C.* Aristotle's Rhetoric. In: *Zalta, E. N.* (Ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Spring 2010 Edition.
20. *Rieke, R. D.* The Judicial Dialogue. Argumentation, 1991, Vol. 5, p. 39–55.
21. *Röhl, K. F., Röhl, H. C.* Allgemeine Rechtslehre. Ein Lehrbuch. 3., neu bearb. Aufl. Köln: Heymann, 2008.
22. *Rüthers, B.* Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts. München: Beck, 1999.
23. *Schwarz, G.* Konfliktmanagement. Konflikte erkennen, analysieren, lösen. 7., erw. Aufl. Wiesbaden: Gabler, 2005.
24. *Smith, R.* Aristotle's Logic. In: *Zalta, E. N.* (Ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Spring 2009 Edition.
25. *Zappen, J. P.* The Rebirth of Dialogue. Bakhtin, Socrates, and the Rhetorical Tradition. Albany: State University of New York, 2004.
26. *Бахтин, М. М.* Проблемы поэтики Достоевского. Москва: Художественная литература, 1972.

Atsauces

- ¹ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 2. sēj. Rīga: Zinātne, 1973, 324. lpp.
- ² Gröschner, R. Dialogik und Jurisprudenz. Die Philosophie des Dialogs als Philosophie der Rechtspraxis. Tübingen: Mohr, 1982, S. 5.
- ³ Бахтин, М. М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва: Художественная литература, 1972, с. 185.
- ⁴ Bohm, D. On Dialogue. London, New York: Routledge, 2004, p. 6–7.
- ⁵ Ibid., p. 3.
- ⁶ Ibid., p. 4.
- ⁷ Ibid., p. 10.
- ⁸ Ibid., p. 30.
- ⁹ Gadamer, H.-G. Patiesība un metode. Filosofiskas hermeneitikas pamatiezīmes. Tulk. I. Šuvajevs. Rīga: Jumava, 1999, 341. lpp.
- ¹⁰ Turpat, 344. lpp.
- ¹¹ Hartkemeyer, J. F., Hartkemeyer, M. Die Kunst des Dialogs – Kreative Kommunikation entdecken. Erfahrungen, Anwendungen, Übungen. Stuttgart: Klett-Cotta, 2005, S. 122.
- ¹² Ibid., S. 40.
- ¹³ Ibid., S. 28.
- ¹⁴ Bohm, D. On Dialogue. London, New York: Routledge, 2004, p. 40.
- ¹⁵ Deutsch, M. Cooperation and Competition. In: Deutsch, M., Coleman, P. T. (Eds.) The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice. San Francisco: Jossey-Bass, 2000, p. 25, 32–33.
- ¹⁶ Bohm, D. On Dialogue. London, New York: Routledge, 2004, p. 7.
- ¹⁷ Horn, N. Rationalität und Autorität in der juristischen Argumentation. Rechtstheorie, 1975, Jg. 6, H. 1/2, S. 147–148. Vārds „dialektika” mūsdienās sastopas ar izpratnes grūtībām, jo līdzās dialektikai kā argumentācijas procesam pastāv arī ontoloģiska dialektika, kuru, atsaucoties uz Platonu, izstrādāja Georgs Vilhelms Fridrihs Hēgelis (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*, 1770–1831) un Karls Markss (*Karl Marx*, 1818–1883). Sk.: Haft, F. Juristische Rhetorik. 6., unveränd. Aufl. Freiburg: Alber, 1999, S. 106.
- ¹⁸ Aristoteles. Topik. Übersetzt von E. Rolfes. Unveränd. Nachdr. der 2. Aufl. Hamburg: Meiner, 1968, S. 4.
- ¹⁹ Smith, R. Aristotle's Logic. In: Zalta, E. N. (Ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Spring 2009 Edition, p. 40–42.
- ²⁰ Gadamer, H.-G. Patiesība un metode. Filosofiskas hermeneitikas pamatiezīmes. Tulk. I. Šuvajevs. Rīga: Jumava, 1999, 341. lpp.
- ²¹ Turpat, 345. lpp.
- ²² Zappen, J. P. The Rebirth of Dialogue. Bakhtin, Socrates, and the Rhetorical Tradition. Albany: State University of New York, 2004, p. 46.
- ²³ Engländer, A. Diskurs als Rechtsquelle? Zur Kritik der Diskurstheorie des Rechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, S. 15–16.
- ²⁴ Habermas, J. Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1. Handlungsrationality und gesellschaftliche Rationalisierung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981, S. 128.
- ²⁵ Rütters, B. Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts. München: Beck, 1999, S. 342.
- ²⁶ Röhl, K. F., Röhl, H. C. Allgemeine Rechtslehre. Ein Lehrbuch. 3., neu bearb. Aufl. Köln: Heymann, 2008, S. 185.
- ²⁷ Ibid., S. 184.
- ²⁸ Bohm, D. On Dialogue. London, New York: Routledge, 2004, p. 7.
- ²⁹ Ibid., p. 25.
- ³⁰ Ibid., p. 26.
- ³¹ Schwarz, G. Konfliktmanagement. Konflikte erkennen, analysieren, lösen. 7., erw. Aufl. Wiesbaden: Gabler, 2005, S. 34.
- ³² Christensen, R., Kudlich, H. Theorie richterlichen Begründens. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, S. 232.
- ³³ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 6., sēj. Rīga: Zinātne, 1986, 358.–359. lpp.
- ³⁴ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 6., sēj. Rīga: Zinātne, 1987, 115. lpp.
- ³⁵ Par ietekmēšanas veidiem sk.: Omārova, S. Cilvēks runā ar cilvēku. Rīga: Kamene, 2002, 78. lpp.
- ³⁶ Aristotle. Rhetoric. Poetics. Translated by W. R. Roberts, I. Bywater. New York: Modern Library, 1984, p. 24.
- ³⁷ Ibid., p. 164.
- ³⁸ Rapp, C. Aristotle's Rhetoric. In: Zalta, E. N. (Ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Spring 2010 Edition, p. 12–13.
- ³⁹ Ibid., p. 12.
- ⁴⁰ Ibid., p. 10.

- ⁴¹ *Habermas, J.* Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1. Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981, S. 131.
- ⁴² *Engländer, A.* Diskurs als Rechtsquelle? Zur Kritik der Diskurstheorie des Rechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, S. 16.
- ⁴³ *Ibid.*, S. 17.
- ⁴⁴ *Ibid.*
- ⁴⁵ *Aristotle.* Rhetoric. Poetics. Translated by W. R. Roberts, I. Bywater. New York: Modern Library, 1984, p. 19.
- ⁴⁶ *Rapp, C.* Aristotle's Rhetoric. In: *Zalta, E. N.* (Ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Spring 2010 Edition, p. 7.
- ⁴⁷ *Ibid.*, p. 9.
- ⁴⁸ *Habermas, J.* Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. 4. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994, S. 288–289.
- ⁴⁹ *Ibid.*, S. 283.
- ⁵⁰ *Alexy, R.* Theorie der juristischen Argumentation. Die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1983, S. 262.
- ⁵¹ *Ibid.*, S. 269–270.
- ⁵² *Ibid.*, S. 270.
- ⁵³ *Ibid.*, S. 271.
- ⁵⁴ *Ibid.*, S. 270.
- ⁵⁵ *Engländer, A.* Diskurs als Rechtsquelle? Zur Kritik der Diskurstheorie des Rechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, S. 145.
- ⁵⁶ *Ibid.*, S. 150.
- ⁵⁷ *Rieke, R. D.* The Judicial Dialogue. Argumentation, 1991, Vol. 5, p. 52.
- ⁵⁸ *Ibid.*, p. 42.

Summary

Dialogue is a conversation. However, there are different types of conversations: they may be targeted at understanding, result and both understanding and result. Usually all three types of conversations are attributed to dialogue, while only the third type can be attributed to judicial process. Conversations in judicial process are neither exclusively targeted at understanding nor result. In other words, they are neither purely dialectical, nor purely rhetorical. They are dialogical.